

Viimeinkin queer-näkökulmaa frankofoniseen Yourcenar-tutkimukseen

Livia Hekanaho

Andrea Hynynen: *Pluralité et fluidité antinormatives. Étude sur les transgressions sexuelles dans l'œuvre romanesque de Marguerite Yourcenar*. Åbo Akademis förlag – Åbo Akademi University Press 2010. 522 s.

Åbo Akademin ranskan kielen ja kirjallisuuden oppiaineessa väitöskirja-tutkimuksensa toteuttanut Andrea Hynynen on tutkimustyössään keskittynyt Marguerite Yourcenarin tuotantoon. Niinpä hänen perusteellinen, yli viisisataasivuinen väitöskirjansa käsittelee sekin Yourcenarin romaani-tuotantoa. Hynynen tarkastelee sukupuolen ja seksuaalisuuden sekä normin ja normatiivisuuden kysymyksiä Yourcenarin proosassa painottaen mainittujen kategorioiden rakentuneisuutta, mikä kytkee tutkimuksen feministisen ja queer-teorian lähestymistapoihin. Hän pyrkii tuomaan konstruktionististen, valta- ja sukupuolisensitiivisten tutkimustapojen näkökulmia ranskankielisen Yourcenar-tutkimuksen kentälle, jossa ope-roidaan huomattavasti essentialisemmin käsittein. Hynynen puolestaan hyödyntää työssään queer-tutkimuksen klassikkoteoreetikkojen antia.

Tutkimuksen käsitteellisessä keskiössä on sukupuolen ja seksuaalisuuden käsitteellistämisen tapoja säätelevä heteronormatiivisuus, joka tulkitaan diskursiivisesti, historiallisesti ja kulttuurisesti rakentuvaksi. Hynynen tutkii, millaisia merkityksiä erityisesti sukupuoli ja seksuaalisuus saavat

Marguerite Yourcenarin tuotannossa, jossa antinormatiivisuus ja sub-versiivisuus tehdään näkyviksi kyseenalaistamalla erityisesti binaarista sukupuolikäsitystä ja heteroseksuaalisuuden luonnollisuutta.

Marguerite Yourcenar (1903–1987) syntyi Brysselissä belgialais-ranskalaisen de Crayencour -aatelisperheen tyttärenä, mutta identifioitui sukunimestään muovaamaansa anagrammiin Yourcenar siinä määrin, että otti tämän *nom de plumen* viralliseksi nimekseen. Hän eli suurimman osan elämästään Yhdysvalloissa kirjoittaen klassillisen puhtaalla ja ajattomalla ranskan kielellä englanninkielisessä ympäristössä. Hän kirjoitti rakenteeltaan horjumattoman klassista proosaa, jonka tematiikkaa hallitsevat transgressio, sukupuolen ja seksuaalisuuden luonnollistuneiden normien ylittyminen, unet, hulluus ja normaaliksi määritellyn rajat ylittävä intohimo. Yourcenarin proosassa päähenkilöt ovat tyypillisesti miehiä rakastavia miehiä ja rakkaus on muuta kuin heteroseksuaalisuutta. Silloin, kun hän kirjoittaa heteroseksuaalisesta intohimosta, kyseessä on sisaren ja veljen inestinen rakkaus.

Kirjailijan tuotanto on siten mitä soveliaain kohde tutkimukselle, jonka teoriakehyksen muodostavat etenkin feministisen ja queer-tutkimuksen parin viime vuosikymmenen aikana tekemät interventiot sukupuolen ja seksuaalisuuden käsitteisiin. Erityisen merkillistä on, kuinka vastentahtoisesti ja vanhoillisesti romaanisella kielialueella vaikuttavan *études yourcenariennes* -tutkimusperinteen tutkijat ovat tarkastelleet Yourcenarin laajan ja monilajisen tuotannon antinormatiivisuutta suhtees-

SQS
1–2/2010

50

Pervosilmäys
Arvostelut

Livia
Hekanaho

sa vallitseviin käsityksiin halusta, sukupuolista ja seksuaalisuuksista. Tätä puutetta Andrea Hynynen väitöskirja paikkaa onnistuneesti tarjoten samalla ranskaksi selkeästi esitetyn ja melkoisen kattavan pikakurssin queer-teoreettiseen kirjallisuudentutkimukseen.

Tutkimuskorpuksen kuudesta teoksesta suuri osa on tuttua, todella paljon tutkittua Yourcenaria: *Mémoires d'Hadrien*, *Alexis ou le Traité du vain combat*, *Le Coup de Grâce* ja *L'Œuvre au Noir* – Yourcenarin tuotannon varsin ohittamattomia keskeisteoksia, jotka kaikki on myös suomennettu. Uudenlaisen näkökulman ja käsitteistön ranskankieliseen Yourcenar-tutkimukseen tuomisen ohella *Pluralité et fluidité antinormatives* -tutkimuksen painavinta antia on se tarkkuus ja oivaltavuus, jolla Hynynen käsittelee kirjailijan kahta harvemmin tutkittua proosateosta. Nämä vähemmän tunnetut ja tutkitut teokset ovat Yourcenarin viimeinen (pienois)romaani *Un homme obscure* Nathanaël Adriensen -päähenkilöineen sekä novelli *Une belle matinée*, joka kertoo Nathanaëlin pojasta Lazaresta. Yourcenarin tuotannolle tyypillisesti näissäkin teoksissa päähenkilöt horjuttavat mieheyteen liitettyjä kulttuurisia stereotyyppioita. Juuri näiden teosten analysoisissa Hynynen rikastaa luentaansa intersektionaalisuuden kysymyksin: hän nostaa sukupuolen ja seksuaalisuuksien teemojen rinnalle iän, rodun, etnisen eron ja uskonnon kaltaiset teemat, jotka osaltaan tuottavat samuuden ja erilaisuuden kategorioita. Myös tämän näkökulman tuomista mukaan ranskankieliseen Yourcenar-tutkimukseen pidän tärkeänä ja kaivattuna kontribuutiona.

Sukupuolesta ja seksuaalisuudesta ilman sex/gender-jakoa

Hynynen siis tarkastelee tutkimuksessaan Yourcenarin proosaa hyvin relevantista ja ajankohtaisesta teoreettisesta näkökulmasta, jota kuitenkin

erityisesti romaanisilla kielillä kirjoittavat Yourcenar-tutkijat ovat pitkään kaihtaneet. Tutkimuksellaan hän asettuu kaivatuksi sillanrakentajaksi *études yourcenariennes* -suuntauksen sekä suomalaislukijoille tuttujen angloamerikkalaisten, sukupuolen ja seksuaalisuuksien rakentuneisuutta tarkastelevien lähestymistapojen välille. Hynynen nimeää ja tuo kiinnostavasti esiin tulkintaeroja sekä käsitteellisiä ja kontekstuaalisia jännitteitä, joita esiintyy romaanisella kielialueella toteutetun ja angloamerikkalaisen tutkimusperinteen välillä.

Hynynen asemoi tutkimuksensa selkeästi mainitsemani ranskankielisen Yourcenar-tutkimuksen perinteeseen tuoden siihen samalla kaivattuja teoreettisia impulsseja, mikä tässä yhteydessä merkitsee sukupuolen ja seksuaalisuuden käsitteiden queerteoreettista problematisointia. Tämä Foucault-lähtöinen keskustelu käsitteineen ja teoreettisine lähtökohtineen on – yllättävää kyllä – ilmeisen uutta ja vierasta teoksen oletetulle kohdelukijannalle. Ennen kaikkea Hynynen selittää oman, varsin eklektisen feministisen ja queerteoreettisen lähestymistapansa käsitteet ja teoriat auki niin, että ne avautuvat sellaisellekin lukijalle, jolle angloamerikkalainen keskustelu ja tutkimusperinne ovat vieraita. Niinpä syventyminen kovin detaljikkaisiin queer-teoreettisen nykykeskustelun finesseihin tuskin avautuisi puhutellulle lukijakunnalle, eikä feministisen tai queerin teoriakeskustelun kehittäminen ole tutkimuksen fokuksessakaan. Keskeistä tälle tutkimukselle on juuri Yourcenarin proosateosten lähiluku tuoreesta ja teoreettisesti perustellusta näkökulmasta.

Hynynen on päättänyt käsitellä sukupuolta ja seksuaalisuutta kahtena erillisenä mutta monin tavoin toisiinsa kytkeytyvänä kokonaisuutena. Tästä syystä tutkimus jakautuu kolmeen osaan: teoreettiseen johdantoon, binaarisen sukupuolikäsityksen haastamiseen keskittyvään ensimmäiseen osaan sekä toiseen osaan, jossa tarkastelun keskiöön nostetaan analysoitavien teosten keinot kyseenalaistaa heteronormatiivista järjestystä.

Queer-tutkijan näkökulmasta tekee kuitenkin mieleni problematisoida tutkimukseen nyt valittu käsittelytapa, jossa sukupuolen ja seksuaalisuuden teemoja käsitellään tiukasti toisistaan erotettuina, kahdessa eri luvussa. Ratkaisu jähmettää helposti sukupuolen ja seksuaalisuuden kaltaiset jatkuvasti muovautuvat, kielellisesti ja kulttuurisesti ylläpidetyt käsitteet näennäisen muuttumattomiksi pitäen nämä käsitteet samalla näennäisesti toisistaan täysin irrallisina. Samalla tämä rakenteellinen ratkaisu tekee tutkimuksesta lukukokemuksena suorastaan uuvuttavan perusteellisen. Samoja proosateoksia käsitellään nyt tutkimuksen ensimmäisessä osassa sukupuolen kaksijakoisuuden ja sen problematisoinnin näkökulmasta. Sen jälkeen niitä tarkastellaan toisessa osassa suhteessa seksuaalisen transgression teemaan.

Lähes koko korpus analysoidaan vuorollaan sekä sukupuolen että seksuaalisuuden rakentumisen teeman valossa, mutta joidenkin teosten kohdalla tästä poiketaan, eivätkä ratkaisun perustelut mielestäni vakuuta. Esimerkiksi romaanit *Mémoires d'Hadrien* ja *L'Œuvre au Noir* analysoidaan vain suhteessa varsin kapeasti tulkittuun seksuaalisuuden käsitteeseen. *Une belle matinée* -novellia Hynynen sitä vastoin käsittelee ainoastaan luvussa, jossa keskittyy kysymykseen binaarisen sukupuolikäsityksen horjuttamisesta. Hän kuitenkin tarjoaa valitsemalleen ratkaisulle mielestäni riittämättömän selityksen. Hän esittää, ettei seksuaalisuus ole vielä relevantti käsite tarkasteltaessa teosta, jonka päähenkilö on 12-vuotias nuorukainen. Kritiikkinäni esitän, ettei seksuaalisuutta liene aiheellista hahmottaa ainoastaan tekojen ja suhteiden sarjana vaan halujen, tekojen, fantasioiden sekä myös mitä moninaiimpiin sukupuoliin asettumista muovaavana apparaattina. Tämän diskursiivisen koneiston ulkopuolelle eivät siten asetu sen paremmin 12-vuotias, renessanssinäyttämön naisrooleihin solahtava Lazare kuin parrakas, nuorukaisia rakastava keisari Hadrianus tai renessanssiajan Euroopassa vaeltava alkemisti Zénon.

Vaikka Hynynen onkin aivan oikeassa selvitellessään työnsä johdannossa tapoja, joilla sukupuolisuus ja seksuaalisuus eroavat käsitteinä toisistaan, valittu tarkastelutapa hukkaa samalla mahdollisuuden tarkastella niitä jännitteisiä sidoksia, joilla kumpikin kulttuurinen kategoria on osallisena toinen toisensa tuottamisessa ja ylläpitämisessä – niin fiktiossa kuin sen ulkopuolellakin. Ymmärrän hyvin, että on perusteltua painottaa sukupuolen ja seksuaalisuuden akselien toisistaan erillään tarkastelemisen tärkeyttä, kun puhutellaan lukijakuntaa, jolle tämä jäsennyystapa on tuntematon ja mahdollisesti torjuntaa aiheuttava. Silti pitäisin teoksen teoreettisen lähestymistavan kannalta hedelmällisempänä ratkaisua, jossa teoreettisen johdannon jälkeen kutakin teosta olisi analysoitu omana kokonaisuutena pohtien tässä kontekstissa sukupuolen ja seksuaalisuuden erillisyyttä ja samanaikaista mutkikasta keskinäisen tuottavuuden sidosta. Toisaalta Hynynen luennat tuovat erittäin vakuuttavasti näkyviin kummankin kategorian historiallisen ja kulttuurisen rakentuneisuuden, sillä hän kontekstualisoi osaavasti analysoimiensa teosten sukupuoli- ja seksuaalisuuskäsityksiä tuottavat diskurssit. Kenties kirjoittaja innostuu muovaamaan nyt korostetusti akateemiseksi opinnäytteeksi asemoituvasta teoksestaan hieman toisin jäsennellyn tietokirjan laajemmallekin lukijakunnalle? Tutkimuksessa on ainesta muokattavaksi vähemmän opinnäytelmäiseen kuosiin useallakin kielellä. Nyt kovin raskaaseen opinnäyteformaattiin pakotetusta materiaalista oivalluksineen voisi siten työstää angloamerikalaiseen tyyliin sujuvalukuisen tietokirjan.

Sillanrakennusta paradigmojen välillä

Teoreettisessa johdannossaan Hynynen nostaa keskeisinä teoreetikko-niminä esille Judith Butlerin, Gayle S. Rubinin ja Eve Kosofsky Sedgwickin sekä tarkastelee Michel Foucault'n teoreettisen työn merkitystä tutkimuksessaan käyttämänsä teoriakehikon taustalla. *Seksuaalisuuden*

historiassaan Foucault selvitteli tunnetusti mutkikkaasti kääntyvän, sukupuoli- ja seksuaalisuuden suhteita jäsentävän käsitekompleksin *sexe/sexualité* genealogiaa. Butler puolestaan siirsi Foucault'n *sexe*-käsitteen yhdysvaltalaisen feministisen teorian *sex/gender*-kontekstiin ryhtyessään selvittämään sukupuolen käsitteen (*gender*, ransk. *genre*) genealogiaa ja sen suhdetta heteronormatiivisuuden diskursiiviseen uusintamiseen. Yhtäältä Foucault'n käsitteistöön, toisaalta eri feministisiin paradigmoihin perustuen yllä mainituista käsitteistä (*sexe, sexualité, sex, gender, sexuality*), niiden tulkinnoista ja käänöksistä käydään edelleen kriittistä keskustelua, jossa pohditaan, kuinka sukupuolen/sukupuolisuuden ja seksuaalisuuden suhde olisi ymmärrettävä. Tätä käsitteellistä keskustelua ovat omilla tahoillaan käyneet sekä anglo- että frankofoniset tutkijat. Hynynen tarjoaakin kiinnostavan katsauksen ranskalaisen kontekstin erityispiirteisiin ja siinä käytyihin kiistoihin sukupuolen ja seksuaalisuuden teoretisoinnista.

Hynynen voi tulkita tekevän väitöskirjassaan jossakin mielessä Butlerin projektin kanssa analogisen eleen. Hän limittää yhteen romaanisen kielialueen tutkijoille ominaista tapaa hahmottaa sukupuolen/sukupuolisuuden käsitteitä ja siitä ratkaisevasti eroavaa angloamerikkalaista perinnettä. Kuten Sedgwickin, Butlerin ja Michael Warnerin kaltaiset queer-teoreetikot ovat painottaneet, sukupuoli, seksuaalisuus ja näitä kumpaakin tuottavat ja säätelevät normatiiviset rakenteet liittyvät mutkikkaasti yhteen. Sedgwickin tapaan voi siis sanoa, että puhe sukupuolesta ja seksuaalisuudesta linkittyy tapoihimme hahmottaa ”normaalin” ja ”marginaalisen” suhteita sekä kysymystä heteroseksuaalisuuden kulttuurisesta asemasta. Siten loppujen lopuksi myös puhe antinormatiivisista seksuaalisuuksista edellyttää ensin vallitsevan sukupuolikäsityksen ja sukupuolijärjestyksen dekonstruoimista. Tästä kertoo sekin, miten esimerkiksi kulttuurillemme niin keskeiseksi muodostuneessa jaottelussa normatiiviseen ja antinormatiiviseen seksuaalisuuteen operoidaan edelleen luonnollistuneella, binaarisen sukupuolikäsitykseen nojautuvalla puheella

”samasta” tai ”vastakkaisesta” sukupuolesta. Esimerkiksi tätä kysymystä Hynynen eksplikoi varsin onnistuneesti johdannossaan sekä temaattisesti painottuvissa, monitahoisissa teosluennoissaan mutta kaunokirjallisen korpuksen käsittelyn jako erillisiin sukupuolta ja seksuaalisuutta tarkastelemaan päälukuun horjuttaa tämän tutkimukselle keskeisen oivalluksen esiintulon vakuuttavuutta – näin siis queer-tutkijan perspektiivistä.

Ranskankieliseen kontekstiin sijoitettuna väitöskirjan pohdinta heteronormatiivisuudesta, antinormatiivisesta halusta ja sukupuolten ja seksuaalisuuksien rakentuneisuudesta tekee näkyväksi, kuinka hankalaa on käyttää queer-teoreettista käsitteistöä yhteyksissä, joissa ei operoida *sex/gender*-jaolla. Queerteoreettisen diskurssin ja ranskankielisen tutkimuksen yhteen saattamisen tiellä on siis monia kielellisiä, kulttuurisia ja asenteellisia esteitä, joita Hynynen tutkimuksessaan tekee kiinnostavasti ja ansiokkaasti näkyviksi. Samalla hänen tutkimuksensa haastaa pohtimaan, kuinka ongelmallisen tiukasti (ja kyseenalaistamattomasti) paljon kritisoituun *sex/gender*-jakoon esimerkiksi tähänastisessa queer-tutkimuksessa on sitouduttu. Hän kirjoittaa tutkimuksessaan angloamerikkalaisen teorian käsitteistöä ymmärrettäväksi romaanisessa tutkimuskontekstissa. Samalla hän asettaa kaivattuun vuorovaikutukseen kaksi keskenään ristiriitaista tapaa hahmottaa sukupuolta ja seksuaalista halua. Siten hän tekee näkyväksi näiden tutkimussuuntausten toisistaan poikkeavat akateemisen kirjoittamisen konventiot.

Väitöskirjassaan Hynynen onnistuu kiitettävästi kommunikoimaan valitsemalleen kohdeyleisölle, siis tutkijayhteisölle romaanisella kielialueella, jotain uutta ja olennaista pohjoismaisessa tutkimuskontekstissa omaksutusta tavasta hahmottaa sukupuoleen, seksuaalisuuteen, rotuun, etnisyyteen ja laajemminkin intersektionaalisuuteen liittyviä näkökulmia. Pohjoismaisella kontekstilla viitataan tutkimukselliseen paikkaamme, jossa tarkastelemme yhtä lailla angloamerikkalaisia kuin romaanisiakin tutkimusparadig-

moja ulkoapäin pohdiskellen väistämättä niiden lähtökohtia ja rajoituksia suhteessa omiin kielellisiin ja kulttuurisiin erityispiirteisiimme. Hynysen teokselle keskeiset, angloamerikkalaista teoriakeskustelua hyödyntävät lähestymistavathan tuntuvat edelleen olevan vierasta maaperää puhuttelemiensa dialogikumppanien keskuudessa. Tässä Hynysen konteksti suomenruotsalaisena, kumpaankin tutkimusparadigmaan paneutuneena tutkijana mahdollistaa hienosti sillanrakentajan position ranskalaisen (tai laajemmin romaanisen) ja angloamerikkalaisen käsitteistön ja ajattelutavan välillä. Hän jaksaa avata queerteoreettisen paradigman lähtökohtia selväsanaisesti ja paneutuneesti tuottaen kiinnostavia mutta samalla hyvin maltillisia luentoja käsittelemistään teoksista. Kattavan asiasanaluettelon puuttumista jäin harmittelemaan, sillä sellainen lisäisi laajan ja perusteellisen tutkimuksen käytettävyyttä.